

Transcendens i en postmoderne verden

Følgende tekst er et forsøg på videnskabsteoretisk-filosofisk at godtgøre hvorledes det kunne give mening at tale om 'transcendent virkelighed' i en moderne og postmoderne verden. Hvis det skal lade sig gøre, skal det være en strategi, som på den ene side tager højde for den kritik, som religion har været udsat for i vores kultur siden renæssancen, reformationen, oplysningstiden og senest moderniteten og postmoderniteten, men som på den anden side ikke er blind for de muligheder, der kunne ligge i at have den religiøse virkelighed som en del af ens verdensbillede.

Et godt bud på en videnskabsteoretisk-filosofisk konstruktion, der forsøger at kunne dette er Ken Wilbers integrale teori, som blev fremstillet i mit speciale "Kontemplativ erfaring, naturvidenskab og dialog - En idéhistorisk undersøgelse af et møde mellem naturvidenskab og tibetansk buddhisme med refleksioner over muligheden for at inkludere kontemplation som problemfelt i videnskabsteori ved at inddrage sider af fænomenologien.". Nedenstående tekst er altså et udpluk af dette speciale, som kan læses i sin helhed på:

www.morten.munchow.net/idehistorie.htm

Ken Wilber: The Eye of Flesh; The Eye of Mind; The Eye of Contemplation

Ken Wilber er en moderne filosof, hvis baggrund af pladsmæssige grunde ikke gennemgås nøjere her¹, til gengæld udfoldes en tekst af ham så grundigt, at argumenterne i stort omfang taler for sig selv. Han vil lave et overordnet billede af, hvordan man meningsfuldt kan forstå forholdet mellem empiriske, mentale og kontemplative videnskaber, således at de kan spille mindre tid på magtkampe, hvor hver position forsøger at subsummere andre traditioner under dem selv (sådan som Thomas Kuhn karakteriserede 'normalvidenskabelige perioder'). Et andet interessant aspekt ved hans tænkning er, at han også opfatter vores etablerede videnskulturers disciplinopdeling som en hindring for at komme videre med mange vigtige problemer og spørgsmål, og modtrækket mod den rigide disciplinopdeling kalder han 'The integral approach'². Han forsøger at formulere et grundlag, hvor de forskellige discipliner og traditioner kommer i spil på de områder, hvor de er bedst. I antologien fra 1983 'Eye to Eye: The Quest for the New Paradigm' hedder den første artikel 'Eye to Eye'. Han formulerer det således:

¹ www.kenwilber.com

² www.integralinstitute.org/approach.html

"I will try to demonstrate that while an integral or truly comprehensive paradigm will draw freely on the eye of flesh and the eye of mind, it must also draw significantly on the eye of contemplation. This means that a new and integral paradigm – if such is ever to exist – would be in the extremely favourable position of being able to use and integrate all three eyes – gross, subtle, and causal [very subtle]. I will also argue that, by and large, empiric-analytic science belongs to the *eye of flesh*, phenomenological philosophy and psychology to the *eye of mind*, and religion/meditation to the *eye of contemplation*. Thus a new and integral paradigm would ideally and ultimately be a synthesis and integration of empiricism, rationalism, and transcendentalism [...]. But there is one major difficulty and one major hazard which is first to be overcome, and that is the tendency toward *category error*, which is the attempt of one eye to usurp the roles of the other two. (Wilber 2001b p.6)

Alle domæner kan gøre sig skyldige i kategorifejl: videnskab, filosofi og religion, og han forsøger at udestillere de tre domæner og lave en model, som kan være fundamentet for det nye metaparadigme.

De tre øjne

Ken Wilber tager udgangspunkt i kristne mystikers erkendelsesteori. Han henviser blandt andet til Giovanni di Fidanza Bonaventuras³ (ca. 1217-74), opdeling af epistemologi og ontologi i 3 domæner:

1. **Kødets øje**, der ser den eksterne verden af rum, tid og objekter.
2. **Sindets øje**, med hvilket vi får viden om filosofi, logik og sindet selv.
3. **Kontemplationens øje**, hvormed vi får adgang til transcendent virkelighed.

Det handler både om epistemologi og ontologi, fordi hvert domæne har sin erkendelsesevne ('øje'). Der er den sammenhæng, at al viden indenfor hvert område opnås gennem *illumination* af tre typer lys: Den ydre verden og den indre verden 'oplyses' af henholdsvis *lumen exterius* og *lumen inferius* og fører til viden om den umiddelbare ydre og indre verden. *Lumen superius* oplyser transcendent virkelighed, og er således hverken ydre eller indre, da dualistiske distinktioner hører til kødets og sindets erkendelsesmodus. Det kan derfor være lidt misvisende at henvise til det kontemplative øje og dertilhørende domæne, da denne dualisme per definition ikke giver mening for det transcendent. Ken Wilber nævner, at hans egen skelnen mellem de 3 domæner svarer til den buddhistiske skelnen mellem Gross (kødets domæne), Subtle (sindets domæne) og Very subtle/causal (kontemplationens domæne). Ifølge Bonaventura finder man i både kødets og sindets øje spor/levn/tegn på det transcendent, og heri ses hans Platoniske inspiration. Også den tyske teolog og mystiker Hugo

³ Italiensk filosof og teolog. Efter studier ved universitetet i Paris indtrådte Bonaventura i 1243 i franciskanerordenen.

fra Sankt Victor⁴ (ca. 1096-1141) havde en lignende skelnen mellem *cogitatio*, *meditatio* og *contemplatio*. (Wilber 2001b p.2f)

Kødets øje

lumen exterius ser ikke nødvendigvis en på forhånd givet verden, men ser et delvist afdækket delvist konstrueret⁵ domæne af *sanseerfaringer*, som opleves af alle væsener, der besidder kødets øje f.eks. også dyr. Det er den basale sensomotoriske intelligens hvor, et objekt er enten A eller ikke-A. Det er det empiriske (sådan som empiri forstås i den europæiske filosofi) øje, der ser *sanseerfaringer*. Dette øje med dertil hørende domæne kan kaldes: De empirisk-materialistiske videnskabers genstandsområde. (Wilber 2001b p.3f)

Sindets øje

lumen inferius ser i domænet af idéer, billeder, logik og begreber – den subtile verden. Fordi det har været så udbredt at basere erkendelsen på kødets øje, er det vigtigt at understrege, at sindets øje ikke kan reduceres eller tilfredsstillende forklares *i kraft af kødets øje*. *Sindets øje inkluderer og transcenderer kødets øje*. *Transcenderer* fordi begreber om kødets objekter også kan være aktive selv i objekternes sensoriske fravær, og det kan forsinke eller obstruere dyriske og instinktive aspekter af organismen; *inkluderer* fordi det ved hjælp af logikken kan operere med sensomotoriske repræsentationer. Selvom sindets øje i høj grad opererer med information, der stammer fra kødets øje, stammer al information ikke fra kødets øje, og ikke alle objekter i sindets øje stammer fra kødets. F.eks. stammer matematikkens materiale ikke fra kødets domæne, men fra sindets domæne, som illumineres af sindets øje, og selvom der er en interessant korrelation mellem matematikken (sindets domæne) og sensomotorisk orienterede sanser (kødets domæne), som f.eks. Newtons love, så kan man ikke reducere sindets domæne til kødets.

“Logic is transempirical. Thus many philosophers, such as Whitehead, have held that the abstract (or mental) sphere is necessary and *a priori* for the manifestation of the natural/sensory realm, and this is approximately what the Eastern traditions mean when they say that the gross arises from the subtle (which arises from the causal [very subtle])” (Wilber 2001b p.5)

Kontemplationens øje

⁴ Tysk teolog, født i Sachsen, men senere drog han til Paris og blev optaget i Skt. Victor-klosteret. Han tilhørte den augustinske tradition, men var også påvirket af Dionysios Areopagitten.

⁵ Wilber er opmærksom på moderne sociologiske og strukturalistiske samt buddhismens kritik af erkendelse af uafhængige og selveksisterende genstande. Subjekt og objekt konstituerer gensidigt hinanden i erkendelsen.

Kontemplationens øje er for sindets øje, hvad sindets øje er for kødets øje. Ligesom sindet inkluderende (!) transcenderer kødets øje, således transcenderer kontemplationens øje inkluderende (!) sindets. Og ligesom sindets øje ikke kan reduceres til kødets (som den traditionelle empirisme og visse kognitionsvidenskabelige traditioner forsøger at gøre det), kan det kontemplative øje ikke reduceres til sindets øje (som hele vores akademiske system fra protestantisk teologi over eksperimentel psykologi og meget filosofi gør det). Hvor sindets øje er trans-empirisk, er kontemplationens øje trans-rationelt, trans-logisk og trans-mentalt. (Wilber 2001b p.6)

Videnskab og kategorifejl

Wilber undersøger videnskabens fremkomst og vil i den forbindelse skærpe nogle forhold omkring den tidlige naturvidenskab i forhold til hans overordnede skelnen mellem de tre 'øjne'. Han vil understrege, at Kepler, Galilei og Newtons tilgange til verden var *empirisk* snarere end *rationalistisk*. Han hævder, at disse tidlige videnskabsmænd egentlig var *antirationalistiske* på den måde, at de gjorde op med skolastikkens rationalitet, som søgte *kohærens*sandhed snarere end *korrespondens*sandhed, når de omtalte den fysiske verden. De nye videnskabsfolks hovedærinde var, at deres teorier skulle *korrespondere med kødets øje* – på rationel vis, javist, men den empiriske sandhed skulle arbejde strengt indenfor sensomotorisk korrespondens snarere end med begrebernes indbyrdes kohærens. "Science was, as Bertrand Russell remarked, nothing more than consistent *common sense*, which actually means: based on the most commonsense organ we all possess: the eye of flesh." (Wilber 2001b p.7). Det, den nye naturvidenskab gør op med, er ikke rationalitet som sådan, da rationalitet er et uundværligt redskab for den nye videnskab. Det, den gør op med, er at sindets øje afskærer sig så meget fra den fysiske verden, at det synes aldeles urelateret til den. Den nye naturvidenskab vil etablere den forpligtende forbindelse mellem sindets og kødets øje. (Wilber 2001b p.7)

I sindets domæne er der tankerækker, og sindets øje har primært blik for disse strømmes *kohærens*. Udspringet for disse strømme kan imidlertid, ud over at udspringe fra sindets domæne, være fra henholdsvis kødets domæne og kontemplationens domæne. Hvis udspringet er kødets domæne, fås Russells 'utvivlsomme fakta' (fordi de er *funderet* i fysisk-håndgribelige fænomener), Galileis 'ureducerbare stædige fakta' eller simpelthen empirisk-analytiske fakta. Udspringer tankerækkerne i sindets domæne, fås Russells 'utvivlsomme referenceprincipper', Descartes' 'intuitivt selvindlysende sandheder' eller Husserls 'direkte fænomenologiske opfattelse'/fænomenologisk 'intuition', som kan være både filosofiske og psykologiske (Wilber 2001b p.8). Hvis udspringet er kontemplationens øje, tales der bredt om 'åbenbaring' eller et begreb, som Wilber etablerer senere i artiklen, som han kalder

'mandalic reasoning'. Der sker en kategorifejl, hvis et øje forsøger at gøre sig til autoritet på de andre øjnes domæner. Når ting (kød) forveksles med tanker (sind) forveksles med transcendent indsigter (kontemplation). Det var videnskabens rolle at etablere den sandhed, at sindets spekulation ikke kunne afsløre empiriske fakta. Sandheden i kødets domæne kan kun tjekkes (verificeres/falsificeres) med det dertilhørende øje: kødets øje. Hvad Galilei og Kepler havde gjort var at bringe sindets rationalitet ned i kødets domæne og benytte sig af sindets kohærens til at afdække sandheder i kødets domæne. Sindet blev tøjret, således at sandhederne startede og sluttede i kødets domæne, og så var der kohærens og korrespondens indenfor disse grænser (kødets domæne). Den nye videnskabs (Galilei, Kepler, Newton) metode var altså eksperimentelt-empirisk-induktiv og ikke rationel-deduktiv.

Da skolastikerne hævdede, at store ting falder hurtigere end små ting begik de kategorifejl i deres ræsonnement, da de startede og sluttede i sindets domæne i stedet for i kødets domæne, som jo var den kategori, de egentlig udtalte sig om, og det var den nye videnskabs fortjeneste at opdage og korrigere dette. (Wilber 2001b p.9)

Religion og kategorifejl

Ifølge Ken Wilber har vismænd indenfor de store religioner som hinduisme, buddhisme, kristendom, islam osv. i et eller andet omfang åbnet for indsigter gennem kontemplationens øje (det tredje øje), men det viser sig, at man på ingen måde af den grund bliver ekspert på de to andre øjnes domæner. Således er der ikke en eneste religiøs tekst, der beskriver, at vandmolekylet består af to hydrogenatomer kovalent bundet til et iltatom. I dogmatisk religion tages kontemplative sandheder som målestok for alle andre sandheder, dvs. også indenfor sindets og kødets domæner. Ifølge Wilber er Bibelens skabelsesberetning en *oversættelse* af supramental indsigt om den manifesterede verdens opståen af den umanifesterede til sindsdømmets poetiske billedsprog, men det bliver af dem uden tilgang til kontemplationens øje, forstået som et *empirisk faktum* og en *rational sandhed*, hvilket det *ikke* er. En kategorifejl, som laves indenfor religiøse institutioners rammer, hvilket den tidlige videnskab opdagede, og med rette kritiserede. Da den europæiske teologi var så afhængig af rationalisme (skolastikken) og empiriske fakta (at solen kredsedde om jorden, som i øvrigt var flad) var konsekvensen, at filosofien tog patent på sindet øje og videnskaben tog patent på kødet øje, hvorpå teologien blev blind, og i stedet for at hvile i sit sande domæne – det kontemplative øje – så udmattede teologien sig i kontroverser med videnskab og filosofi. (Wilber 2001b p.10f)

Hvad Galilei og Kepler gjorde for filosofien, nemlig at vise, hvorledes man skal holde sig indenfor kødets domæne, hvis man vil sige noget meningsfuldt om dette, gjorde Kant for religionen, ved at

vide, at man skal holde sig indenfor sindets domæne, hvis man vil sige noget meningsfuld om dette (Wilber 2001b p.16). Inden Kant, havde forskellige tænkere forsøgt både at *deducere* naturvidenskabelige sandheder (hvilket man ikke kan, man kan kun inducere dem), og nogen havde forsøgt rationelt at bevise kontemplative og spirituelle sandheder, sådan som f.eks. Aristoteles, Descartes, Anselm havde forsøgt at bevise Guds eksistens. De havde altså forsøgt at bevise med sindets øje, hvad kun *kan ses* med kontemplationens øje. Kant viste, at hver gang vi forsøger at bevise det trans-empiriske opdager man, at man kan argumentere for to fuldstændigt kontradiktoriske synspunkter med lige stor plausibilitet, og han viste, at dette var ørkesløst. Denne opdagelse er ifølge Ken Wilber slående lig med spirituelle systemers påstande om, at den rene fornuft er ude af stand til at begribe transcendent sandheder, og når den forsøger, ender den i uløselige paradokser. Kant mente ikke, at metafysiske problemer er falske, de er non-sense. Hinduismen og buddhismen har begreber om domæner, der er karakteriseret ved nondualitet (*advaita* og *advaya*), og Nagarjunas tomhedsanalyse peger også på en sandhed, der ligger bag/udover/hinsides begreb og sprog (Wilber 2001b p.17). Den transcendent virkelighed kan godt eksistere, selvom den ikke kan oplyses med vores Kantianske *anskuelse*. Kant vil vise, at sindet kan erkende sine egne grænser (transcendental filosofi) og argumenterer for, at erkendelsen skal holde sig indenfor disse – han opfordrer ikke til, at man skal tilegne sig paradokset for at bevæge sig udenfor grænserne af *anskuelsens* rammer. Han holder sig indenfor rammerne af 'sindets øje'. Nagarjuna peger på grænsen for at få folk til at *overskride* grænsen, som resulterer i åbning af det tredje øje (*prajna*).

"Kant's contributions was the clear demonstration that anytime you try to reason about the Absolute, you can always reason in two contradictory but equally plausible directions. This is not, as later positivists thought, a sufficient proof that Godhead doesn't exist, but a demonstration that It transcends reason." (Wilber 2001b p.22)

Scientism

"There are many ways to state the fallacy of scientism. It went from saying, 'That which cannot be seen by the eye of flesh cannot be empirically verified' to 'That which cannot be seen by the eye of flesh does not exist.' It went from saying, 'There is an excellent method for gaining knowledge in the realm of the five senses' to ' Thus the knowledge gained by mind and contemplation is invalid.' As Smith put it: 'With science there can be no quarrel. Scientism is another matter. Whereas science is positive, contenting itself with reporting what it discovers, scientism is negative. It goes beyond the actual findings of science to deny that other approaches to knowledge are valid and other truths true'" (Wilber 2001b p.19)

Dalai Lama udtaler er åbenbart stødt på dette problem et par gange, for i Destructive Emotions (Goleman 2003a) siger han:

"[I]f science proves facts that conflict with Buddhist understanding, Buddhism must change accordingly. We should always adopt a view that accords with the facts. If upon investigation we find that there is reason and proof

for a point, then we should accept it. However, a clear distinction should be made between what is *not found* by science and what is found to be *nonexistent* by science. What science finds to be nonexistent we should all accept as nonexistent, but what science merely does not find is a completely different matter. An example is consciousness itself" (Goleman 2003a p.xiv)

The problem of proof

Wilber vil nu argumentere for, at de abstrakte principper bag data-akkumulation og verifikation/falsifikation er essentielt identiske i de 3 domæner, og det første problem for en sådan model er, hvad 'data' eller 'fænomener' er for en sådan model, da det jo er dette, viden drejer sig om:

"I am saying (and will try to demonstrate) that there are legitimate data – *direct apprehensions* – to be found in the realms of flesh, mind, and spirit; that is, real data in these *real* object domains, object domains that we can call *sensibilia*, *intelligibilia*, and *transcendentalia*. It is the existence of these real object domain (sensory, mental, and spiritual) and their real data that *grounds* the knowledge quest and assures its consummation. Notice that what especially defines a datum, in any realm, is not its simplicity or atomism, but its immediate givenness, its direct apprehension. A datum is not necessarily the smallest bit of experience in any realm, but the immediate display of experience disclosed when one is introduced to that realm. [...] The point is not so much size or complexity; the point is immediateness or givenness in direct experience. [...] When I use 'intuition' in this broad sense, it simply means direct and immediate apprehension in *any* realm, and that direct apprehension, experience, or intuition is what most defines a datum" (Wilber 2001b p.35f)

Wilbers omtale af 'øjne' viser det radikale i modellen, for hvor det plejer at være empirismen der har patent på at fundere sine sandheder i korrespondens og ikke bare kohærens, så hævder Wilber, at det giver mening at benytte sig af empirismens påstand om, at al viden skal funderes i erfaring på de tre domæner. I sindets domæne er *a priori* sandheder og rationelle sandheder noget, man ser og checker med sindets øje, og dette udgør en intuitiv erfaring, som ens rationelle viden er *funderet* i. På samme måde er transcendent sandheder noget, man funderer sin viden om *transcendentalia* i kraft af. På denne måde er der mange former for viden, der ligger uden for sanseerfaring, som empirismen var fokuseret på, der er ingen viden, der ikke er funderet i *erfaring* generelt set, hvis man accepterer, at viden er funderet i erfaring indenfor det respektive domæne. Det er sådanne modeller for viden, der kan resultere i, at både filosoffer og kontemplativt praktiserende kan snakke om f.eks. *sprogvidenskab* og *kontemplativvidenskab*.

Når nu al viden er et spørgsmål om erfaring inden for de respektive områder, må det være vigtigt at gøre sig klart, hvordan erfaringsdannelse ser ud i de tre domæner. Ken Wilber foreslår, at (1) de *konkrete metodologier* for dataakkumulation og verifikation ser meget forskellige ud i de 3 domæner, men at der (2) er nogle *abstrakte principper* for dataakkumulation og verifikation i de 3 domæner, der essentielt er identisk, og disse principper, foreslår Wilber ser sådan ud:

"1. *Instrumental injunction*. This is always of the form, 'If you want to *know* this, *do* this.'

2. *Intuitive apprehension*. This is a cognitive grasp, prehension, or immediate *experience* of the object domain (or aspect of the object domain) addressed by the injunction; that is, the immediate *data*-apprehension. [illumination]

3. *Communal confirmation*. This is a checking of results (apprehensions or data) with others who have adequately completed the injunctive and apprehensive strands.” (Wilber 2001b p.40)

Det er en model for *kvalificeret viden*, som Wilber mener, indeholder pointerne fra empirisme, Kuhns paradigmatheori og Poppers falsifikationisme. Punkt 2 svarer til empirisme, men ikke den klassiske, der er begrænset til kødets øje, men et princip der gælder både kødets, sindets og kontemplationens øje. Punkt 1 lægger sig op ad Kuhns paradigmatheori på den måde, at man i dataindsamling udfører en *procedure*, der bibringer *illumination* eller *afsløring*⁶ af data, som ikke bare ligger og venter på en, men som gives i et grundlæggende samspil mellem erkendelsen og virkeligheden (som ikke er selveksisterende men heller ikke kun en mental projektion og dermed konstruktion – husk Nagarjuna). Punkt 3 henviser til det kollektive aspekt ved viden, og også det sted, hvor data i højeste grad bliver kritiseret af andre, der også har arbejdet med de samme procedurer for dataindsamling. Det er dette punkt, der kan opdage og kritisere blind tro og dogmatik, da disse ikke kan henvise til de data, der afslører (læs: fjerner sløret for) de påstande, som deres dogmatik hævder, og da viden skal være *funderet*, bliver dogmatikken skilt fra. Wilber gør meget ud af, at en naturvidenskabsmand ikke tager kritik seriøst, hvis den ikke er *kvalificeret i kraft af kritikerens egen kendskab til de data, der er afsløret i proceduren*. Hvis man ikke selv har indsigt i matematik og fysik (trænet den del af sindet, der arbejder med kødets regelmæssigheder) bliver man med rette ikke taget seriøst, hvis man udtaler sig kritisk om f.eks. kvantefysikken. Hvis man ikke har lært at læse (trænet sindets øje med dertil hørende *procedurer*), vil man næppe kunne komme med en interessant kritik af grammatiske teorier. Ligeledes tages man ikke seriøst, hvis man kritiserer kontemplative indsigter, hvis man ikke har udført procedurerne, der afslører *transcendentalia* (meditative teknikker).

Kødet og sindets mellemværende

I empirisk-analytisk erkendelse bruger man den symbolske/mental-fænomenologiske erkendelse (sindets øje) til at afbilde/spejle pre-symbolsk sensibilia (kødets domæne) men i mental-fænomenologisk erkendelse (sindets øje) bruger man det symbolske sind til at afbilde/afspejle sindsindholdet selv, dvs. andre symboler, som igen afspejler sindsindholdet osv. i en hermeneutisk

⁶ Da Wilber er tilhænger af Nagarjunas tomhedsanalyse, skal man ved 'afsløring af data' ikke forstå det som et selveksisterende subjekt, der 'opdager' selveksisterende objekter, der bare ligger og venter på at blive opdaget/afsløret. Den afslørende procedure bibringer data, der på den ene side ikke er selveksisterende, men på den anden side heller ikke er ren bevidsthedsprojektion. De er betinget samopstående. Dette skal man have in mente hver gang 'afsløring' bliver brugt i denne tekst.

cirkel, som både kan ske i tænkningen hos ét individ eller kollektivt. I denne dynamik er der plads til både *procedurer*, *illumination* og *kollektiv verifikation/falsifikation*. Påstanden: 'Hamlet er fætter til Anders And' kan afvises ved at indgå i en læsende og fortolkende procedure som den foreskrives af det etablerede litterære miljø, og udsætte sig for sin egen og kollektivets kritik, som ledes af sindets indsigt i domænet. (Wilber 2001b p.48)

Empirisk-analytisk erkendelse er intentionel i den forstand, at der er et subjekt, der forholder sig til et fysisk objekt. Mental-fænomenologisk erkendelse er intentionel i den forstand, at et subjekt (et symbol) forholder sig til andre subjekter (symboler). I empirisk-analytisk erkendelse er *referenten* til den konceptuelle viden ikke selv konceptuel viden (*intelligibilia*) men fysisk objekt givet gennem sanserne (*sensibilia*), hvorimod *referenten* for mental-fænomenologisk/konceptuel erkendelse er mental-fænomenologisk/konceptuel erkendelse selv. Fakta for empirisk-analytisk erkendelse er 'ting', hvorimod fakta for mental-fænomenologisk erkendelse er 'tanker'. Sproget i empirisk-analytisk erkendelse er intentionelt, men genstandene selv er ikke-intentionelle, hvor både sproget og genstandene i mental-fænomenologisk erkendelse er *intentionelle*. Dette er anledning til, at Wilber kalder den empirisk-analytiske metode for *monologisk* og den mentalfænomenologiske metode for *dialogisk*, da den første metode ikke indebærer en dialog med objektet, hvorimod den anden metode er en kommunikativ interaktion inter-subjektivt eller inter-symbolsk, hermeneutisk. Den empirisk-analytiske metode arbejder mest med 'ting i naturen', hvor den mental-fænomenologiske arbejder med 'historicitet'. (Wilber 2001b p.49)

Transcendenserkendelse

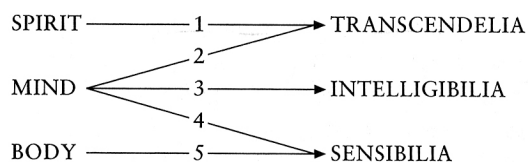
Wilber bruger Zenbuddhisme som eksempel på en vej til transcendenserkendelse, og han påpeger, at hjertet i Zen ikke er et dogme men *en procedure* – et eksempel hvis efterfølgelse bibringer en *illumination* og ikke et tillært verdensbillede – en afsløring af data. *Proceduren* (punkt 1 for 'kvalificeret viden') er 'zazen' – meditation – og Wilber understreger, at hvis man ikke udfører proceduren og udvikler sig adækvat, kommer man aldrig til at få kontemplative illuminationer, ligesom man ikke får litterære illuminationer, hvis man ikke lærer at læse.

"If you want to know whether there is Buddha Nature, you must first do this [meditation]. That is *experimental* and *experiential* injunction [procedure]. [...] Of course, the *referent* of transcendental perception, its very data, cannot be perceived with the mental or sensory eyes. Satori [contemplative illumination] takes as its referent, not sensory objects out there and not mental subjects in here, but nondual spirit as such, a direct apprehension of spirit, *by spirit*, as spirit, an apprehension that unites subject and object by disclosing that which is prior to both, and an apprehension that therefore is quite beyond the capacities of objective-empirical or subjective-phenomenal cognition. As Hegel put it, this is 'Spirit's return to itself on a higher plane, a level at which subjectivity and objectivity are united in one infinite act.'" (Wilber 2001b p.55f)

Illumination (punkt 2 for 'kvalificeret viden') består i Zen af *satori*, og verifikation/falsifikation (punkt 3 for 'kvalificeret viden') varetages i de sociale sammenhænge (lærer-elev), som disse illuminationer oftest foregår i og overhovedet foregår i kraft af.

"If such endeavours as Zen, Yoga, Gnostic Christianity, Vajrayana Buddhism, Vedanta, and others do in fact follow the three strands of valid data accumulation and verification (or rejection), can they legitimately be called 'sciences'? The answer, of course, depends upon what one means by 'science.' If by 'science' one means the three strands of knowledge accumulation [de 3 principper for *kvalificeret viden*] in any realm, then indeed the purer schools of Zen, Yoga, and so on can be called scientific. They are injunctive [proceduelle], instrumental, experimental, experiential, and consensual. That being so, then we could legitimately speak of 'spiritual sciences' just as we now speak of social sciences, hermeneutical sciences, psychological sciences, and physical sciences [...]. Many of the meditation masters themselves like to refer to the science of Yoga, the science of Being, or the science of meditation." (Wilber 2001b p.58)

Afbildning og virkelighed

Figur 2

Selvom hvert øje har adgang til direkte intuitiv erkendelse i sit eget domæne, er der det specielle ved sindets øje, at det i kraft af sit domænes symbolske, intentionelle, refleksive og henvisende karakter kan bruges til at *pege på* og *repræsentere* andre data fra alle domæner: *sensibilia*, *intelligibilia* selv og *transcendentalia*. På ovenstående figur, som er Wilbers egen (Wilber 2001b p.62), er vist epistemologiske relationer mellem de 3 øjne og de 3 domæner. #5 er sensomotorisk kognition – kødets øje, der pre-symbolsk erkender den pre-symbolsk verden (*sensibilia*). #4 er empirisk-analytisk tænkning, der holder sig strengt indenfor det, der giver mening i forbindelse med *sensibilia*. #3 er mental-fænomenologisk tænkning, der reflekterer og funderer refleksion i *intelligibilia* selv – en hermeneutisk dynamik. #2 kan kaldes mandala-tænkning eller paradoks-tænkning – sindet der forsøger at ræsonnere *om* *transcendentalia*. #1 er *gnosis* – kontemplationens øje, der trans-symbolsk erkender den trans-symbolske virkelighed. Illumination af *transcendentalia*.

"Whereas the *data* in any realm are themselves immediate and direct (by definition), the *pointing* by *mental* data to *other* data (sensory, mental, transcendental) is a mediate or intermediate process – it is a *mapping*, *modelling*, or *matching* procedure. And this mapping procedure – the use of mental data (symbols and concepts) to explain or map *other* data (sensory, mental, transcendental) – simply results in what is known as *theoretical knowledge*. We come then to a crucial point. Neither the sensorimotor realms per se, nor the spiritual realm per se, form theories. They can be the *object* of theories, but do not themselves produce theories. The one is presymbolic, the other

transsymbolic, and theories are, above all else, symbolic or mental productions. There is valid experience, valid knowledge, valid apprehension in the spiritual and sensible realms but not symbolic or theoretical experience. [...] A theory or hypothesis is basically a set of *directly apprehended mental data* used to intermediately map, explain, or organize *other directly apprehended data* [from any realm]." (Wilber 2001b p.62, **fed** tilføjet)

Intelligibilia kan tilfredsstillende kigge på og kortlægge/afbilde *sensibilia*, fordi det transcenderer og inkluderer dette, og det kan også kigge på og afbilde sig selv, men som der blev vist med Kant, kan sindets øje ikke få direkte indsigt i og dermed hverken verificere el falsificere *transcendentalia*, fordi disse datas 'virkelighedsmodus' transcenderer og inkluderer sindets virkelighed. Den eneste måde hvorpå *intelligibilia* kan forholde sig til *transcendentalia* er ved paradoksal, poetisk og mandalisk strategi, som kan pege i retningen af *transcendentalia*, men da det transcenderer *intelligibilia*, vil det være med en 'progressiv-dekonstruktiv' strategi, som tager *intelligibilia* til dens grænse, hvor erkendelsen kan skifte modus til at erkende *transcendentalia*. Det er vigtigt, at der er to veje fra sindets niveau: en progressiv og en regressiv, hvor *sensibilia* er en **regression** i forhold til *intelligibilia* og *transcendentalia* er en **progression**.

Litteratur

- Axelsen, Jens (1995). *Engelsk-Dansk Ordbog*. 3. elektroniske udgave (svarende til 11. trykte), København: Gyldendal.
- Bechtel, William et al. (1999). *A Companion to Cognitive Science*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Bertelsen, Jes (1999). *Bevidsthedens Inderste*. København: Rosinante Forlag.
- Bertelsen, Jes (2001). *Bevidsthedens befrielse*. 1. udgave. København: Borgens Forlag.
- Bilde, Per et al (1990). *Mystik – den indre vej?*. Århus: Aarhus universitetsforlag
- Blackmore, Susan (2005). *Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Brüel, Sven et al (2001). *Fremmedordbog*. København: Gyldendalske boghandel.
- Buchardt, Mette et al (2003). *Den gamle nyreligiositet*. København: Forlaget Anis
- Butler, Gillian et al. (2000). *Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Caygill, Howard (2004). *A Kant Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Chandrakirti (2002). *Introduction to the Middle Way*. Boston: Shambhala.
- Collin, Finn et al. (2001). *Humanistisk videnskabsteori*. Viborg: DR Multimedie.
- Davidson, Richard J. et al. (2002). *Visions of Compassion*. New York: Oxford University Press.
- Descartes, René (2002). *Meditationer over den første filosofi*. Frederiksberg: DET lille FORLAG.
- Dilworth, David (1989). *Philosophy in World Perspective*. London: Yale University Press
- Eysenck, Michael et al (2004) *Cognitive Psychology*. London: Psychology Press
- Fink, Hans et al. (2003). *Universitet og videnskab*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Folke, Hans et al. (2004). *Den Store Danske Encyklopædi*. Elektronisk udgave, © 2004 Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- Freud, Sigmund (1999). *Kulturens byrde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Føllesdal, Dagfinn et al. (1992). *Politikens Introduktion til Moderne Filosofi og Videnskabsteori*. København: Politikens Forlag.
- Gadamer, Hans-Georg (2004). *Sandhed og metode*. Århus: Systime A/S.
- Gade, Anders (2003). *Hjerneprocesser*. Randers: Frydenlund.
- Garfield, Jay L. (1995). *The Fundamental Wisdom of the Middle Way*. Oxford: Oxford University Press.
- Garfield, Jay L. (2001). *Empty Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Garsdal (2004), Jesper Kristen *Mystik*. www.garsdal.net/tekster/kristenmystik.pdf
- Garsdal, Jesper (2003). *Oplysning og frelse, kærlighed og sampassion, negativitet og død*. Center for Filosofi og Videnskabsteori
- Goleman, Daniel (1996). *Emotional Intelligence*. London: Bloomsbury.
- Goleman, Daniel (2003a). *Destructive Emotions*. London: Bloomsbury
- Goleman, Daniel (2003b). *Healing Emotions*. Boston & London: Shambala Publications.
- Grof, Stanislav (2001). *Fremtidens psykologi*. Valby: Borgen.
- Harvey, Peter (2002). *An Introduction to Buddhism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayward, Jeremy W. et al. (2001). *Gentle Bridges*. Boston & London: Shambhala Publications.
- Heidegger, Martin (2002). *Being and Time*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Horkheimer, Max et al (2001). *Oplysningens dialektik*. København: Gyldendal.
- Houshmand, Zara et al. (1999). *Consciousness at the Crossroads*. New York: Snow Lion Publications.
- Høvring, Erik et al. (1999). *Politikens Nudansk Ordbog*. 17. udgave, København: Politikens Forlag.
- Haaning, Aksel (1993). *Den kristne mystik*. København: Reitzels forlag.
- Haaning, Aksel (2001). *Naturens lys*. København: C.A. Reitzel Forlag.
- Haaning, Aksel (2004). *Middelalderens naturfilosofi*. København: C.A. Reitzel Forlag.
- Inwood, Michael (2000). *A Heidegger Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Janakananda Saraswati (1999). *Yoga, Tantra og Meditation*. Lyngby: Bogans Forlag
- Jørgensen, Dorthe (2001). *Skønhedens metamorfose*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Kierkegaard, Søren (1996). *Kjerlighedens Gjerninger*. København: Gyldendal
- Lovejoy, Arthur. O. (1978). *Essays in the History of Ideas*. Westport: Greenwood Press.
- Lübcke, Poul (1995). *Politikens Filosofi leksikon*. København: Politikens forlag.
- Lübcke, Poul et al. (1996). *Vor tids filosofi: Videnskab og sprog*. København: Politikens forlag.
- Lübcke, Poul et al. (2001). *Politikens Filosofi håndbog*. København: Politikens forlag.

- McGinn, Bernard (1981). *Meister Eckhart*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press.
- McGinn, Bernard (1986). *Meister Eckhart*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press.
- McGrath, Alister E. (2000). *Christian Theology*. 2. ed. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Monaghan, John (2000). *Social & Cultural Anthropology*. Oxford: Oxford University Press
- Moran, Dermot (2000). *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge.
- Mulhal, Stephen (2001). *Heidegger*. London: Routledge.
- Padmasambhava (1999), *The Light of Wisdom*. Hong Kong: Rangjung Yeshe Publications.
- Panikkar, Raimon (1979). *Myth, Faith and Hermeneutics*. New York: Paulist Press
- Panikkar, Raimon (1999). *The Intrareligious Dialogue*. New York: Paulist Press
- Pedersen, Olaf et al. (2000). *Fra Kaos til Kosmos*. København: Nordisk forlag.
- Popper, Karl R. (1996). *Kritisk rationalisme*. København: Nyt nordisk forlag
- Radhakrishnan, Sarvepalli (1989). *Indian Philosophy*. New Jersey: Princeton University Press
- Ricard, Matthieu et al. (1999). *Munken og filosoffen*. København: Borgens Forlag.
- Schmidt, Lars-Henrik (2001). *Det videnskabelige perspektiv*. København: Akademisk forlag.
- Sløk, Johannes (1968). *Hvad er idéhistorie?*. København: Gyldendal.
- Smart, Ninian (2000). *Atlas over verdens religioner*. Köln: Könenmann.
- Smart, Ninian (2001). *World Philosophies*. London: Routledge
- Snow, Charles P (1964). *The two Cultures*. Cambridge: Cambridge University press.
- Stubberup, Michael (2004). *Hjerterbøn og østkirkens mystikere*. København: Borgen.
- Thrangu, Khenchen (2000). *The Middle-Way Meditation Instructions*. Colorado: Nammo Buddha seminar
- Thulstrup, Marie (1974). *Begrebet Mystik*. Skjern: Rosenkilde og Bagger.
- To, Lok (1986). *The Seeker's Glossary of Buddhism.*, 2nd Edition, New York: Sutra Translation Committee of the United States and Canada.
- Varela, Francisco J. (1997) *Sleeping, Dreaming, and Dying*. Boston: Wisdom Publications.
- Varela, Francisco J. et al. (2000). *The Embodied Mind*. Cambridge: The MIT Press.
- Varela, Francisco J. et al. (2002). *The View from Within*. Thorverton, UK: Imprint Academic.
- Vedfelt, Ole (1998). *Bevidsthed*. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Wallace, B. Alan (2000). *The Taboo of Subjectivity*. Oxford: Oxford University Press
- Wallace, B. Alan (2003). *Buddhism & Science*. New York: Columbia University Press.
- Wallace, B. Alan (2005). *Balancing the Mind*. Ithaca, New York: Snow Lion Publications.
- Weber, Max (2001). *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. København: Nansensgade Antikvariat.
- Wilber, Ken (2000). *Integral Psychology*. Boston & London: Shambala Publications.
- Wilber, Ken (2001a). *The Marriage of Sense and Soul*. Boston: Shambala Publications.
- Wilber, Ken (2001b). *Eye to Eye*. Boston & London: Shambala Publications.
- Zajonc, Arthur (2004). *The New Physics and Cosmology*. New York: Oxford University Press.

Artikler:

- Crick, Francis et al, (1997) "The Problem of Consciousness". *Scientific American Special issue: 'Mysteries of the Mind'*: 18-26,
- David J. Chalmers, (1995) "Facing Up to the Problem of Consciousness". *Journal of Consciousness Studies* 2(3):200-19,
- Davidson R J, et al. (1999) The functional neuroanatomy of emotion and affective style. *Trends Cogn Sci*;3:11–21.
- Davidson RJ. (1992) Emotion and affective style: hemispheric substrates. *Psychol Sci*; 3:39–43.
- Davidson, R. J. et al. (2003) 'Alterations in brain and immune function produced by mindfulness meditation' *Psychosomatic Medicine* 65:564-570
- Dobbs, David (2005) "The Quest of Christof Koch". *Scientific American MIND.*, vol 16, no 2, p.32-37
- Lutz, A et al. (2004) 'Long-term meditators self-induce high-amplitude gamma synchrony during mental practice' *PNAS* vol. 101 no. 46 pp. 16369-16373
- Lutz, A. et al. (2002), 'Guiding the study of brain dynamics by using first-person data: synchrony patterns correlate with ongoing conscious states during a simple visual task', *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 99, pp. 1586–91.
- Urry, Heather L. (2004) 'Making a life worth living - neural correlates of well-being'

- Varela, F.J. (1996), 'Neurophenomenology: A methodological remedy to the hard problem', *Journal of Consciousness Studies*, 3 (4), pp. 330–50.
- Varela, Francisco et al., (2001) "The Brainweb - Phase Synchronization and Large-Scale Integration". *Nature Reviews Neuroscience* 2, 229-239